

ДИМИТЪР КАМЕНОВ МЛАДЕНОВ

*Участие на съдебни заседатели
в наказателното производство*

Автореферат

на Дисертационен труд

**за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“**

Научна област: ш.3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: ш.3.6. Право

Научна специалност: Наказателен процес

Научен ръководител: професор д-р Гергана Маринова

София, 2018г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на **секция „Наказателноправни науки“** при Института за държавата и правото при Българската академия на науките на 04.12.2018г.

Докторантът е зачислен като задочен докторант при секция „Наказателноправни науки“ при Института за държавата и правото при Българската академия на науките със заповед РД № 09-4 от 22.01.2015г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките, със срок на обучение 4 години, считано от 01.01.2015г. до 01.01.2019г.

Докторантът е **отчислен с право на защита със заповед № РД-09-117/13.12.2018г.** на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Изследванията по дисертационния труд са осъществени в Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Защитата на дисертационният труд ще се проведе на 22.02.2019г.(петък) в голямата зала на Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. Сердика №4, партер) пред научно жури, назначено със заповед №РД-09-118/13.12.2018г. на директора на Института за държавата и правото при Българската академия на науките, в състав:

Членове:

проф. д.ю.н. Борис Велчев

проф. д.ю.н. Георги Митов

проф. д-р Гергана Маринова

проф. д-р Веселин Вучков

доц. д-р Екатерина Салкова

резервни членове:

доц. д-р Иван Видолов

доц. д-р Ралица Илкова

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. Сердика №4,ет.3), както и на интернет страницата на Института за държавата и правото при Българската академия на науките: www.ipn-bg.org

I. Обща характеристика на дисертационният труд

1. Актуалност на изследването

Институтът на съдебните заседатели-шофени е наложен у нас от Временното руско управление през 1878г. За изминалите 140 години от въвеждане на съдебни заседатели у нас е натрупан достатъчен опит, като са установени основните проблеми, свързани най-вече с неспособността на шофените да противостоят на волята на професионалните съдии.

Оставен без подкрепа от науката и практиката институтът на съдебния заседател бавно, но невъзвратно деградира.

Днес е очевидно и несъмнено неудовлетворението на обществото от работата на съда, непрекъснати са протестите по повод на едно или друго съдебно произнасяне. Тази реакция на обществото винаги е постфактум. Обществото недооценява възможностите за директно взимане на решения в съда, чрез института на съдебните заседатели. Цел на настоящото изследване е да се открият пред обикновените хора възможностите, които предлага службата на съдебния заседател за постигане на по-голяма справедливост.

Настоящото изследване е първото у нас, посветено единствено на съдебните заседатели и като такава има уникалната мисия да запълни една голяма празнина. За мен е успех сам по себе си поставянето на фокус на въпросната тема, на която до момента у нас не е обръщано специално внимание.

Темата е актуална и в международен план. В съвременния свят протичат две противоречиви тенденции. От една страна е налице трайната тенденция в страните с жури за драстично ограничаване на броя дела решени от съдебни заседатели вследствие на законови ограничения наложени от нуждата от бързина и икономия чрез масово прилагане на института на споразумението. Налице е и противоположната тенденция за намиране на нови начини за включване на обикновените хора в

работата на съда. Тези противоречиви тенденции разкриват една характерна черта на института на съдебните заседатели - неговият динамизъм и голямата му адаптивност към актуалните обществени нужди.

2. Предмет и задачи на изследването

Предмет на изследването е участието на съдебни заседатели в наказателното производство. Предметът не е ограничен само до участието на съдебни заседатели в българското наказателно производство, което налага да се отдели сериозно внимание на журито.

Задачите на настоящето изследване са следните:

- Необходим ли е институтът на съдебни заседатели в наказателното производство?
- Какви са предимствата и недостатъците на журито и шофените?
- Възможно ли е въвеждане на жури у нас?
- Какво е реалното значение на народния елемент за наказателното производство?
- Научнообоснована прогноза за бъдещето на института.
- Разработване на стратегия за реформа на шофените, която да е съобразена със спецификата на българската правна система.

3. Методи на изследване

Използваните методи за изследване са:

- общо-научни: диалектически метод и правилата на логиката
- специални научно-правни методи: историко правен, сравнително правен, догматично-тълкувателен
- методи на социологическо изследване: наблюдение, дълбочинни интервюта, пряка анкета.

4. Научни приноси в дисертационният труд

-Разработка на първо за нашата наказателно-процесуална литература цялостно комплексно научно изследване посветено единствено на съдебните заседатели.

-Новаторски подход в рамките на едно изследване да представя задълбочено паралелно проучване както на журито, така и на шофенския съд. Повечето изследвания са посветени само на журито или само на шофените, което прекъсва връзката между тях и ни лишава от възможност за задълбочено сравнително-правно изследване.

-Представяне на достиженията на англо-американската наука и ползваните от нея уникални научни методи непознати у нас.

-Установяване на слабости в правната уредба на различни аспекти свързани с работата на съдебните заседатели в България и набелязване на стратегия за преодоляването им (законодателни промени, организационни и обучителни мерки).

-Разработване на нова методика за обучение на съдебни заседатели у нас, базирана на 7 различни обучителни модула, които прилагат нови способности за обучение.

-Разширяване на видовете специализирани съдебни заседатели с два нови вида: по икономически дела и по дела свързани с лекарска грешка.

-Предложение за промяна на съдържанието на лекционните курсове по всички историко-правни, общо теоретични и държавно-правни юридически дисциплини с въвеждане на темата за съдебните заседатели като самостоятелен обект на изследване.

-Критичен анализ на правната уредба свързана с работата на военните съдебни заседатели и доказване на нуждата от реформа.

-Използване на интердисциплинарни методи за анализ на института на съдебния заседател. Анализ на института с методите на психологията и социологията, което е новаторско в правните изследвания у нас.

-Ясно демонстриране и акцентиране на кризата в института на съдебния заседател, както при журито, така и при шофените и поставяне на темата на дневен ред за обсъждане и анализ.

5. Практическо значение на изследването

Изследването има практическо значение с оглед разработване на стратегия за реформи на института на съдебния заседател в България. Освен това, е изготвена нова методика за обучение на съдебни заседатели, която ако се окаже ефективна, може да доведе до съществено подобряване на работа на съдебния заседател.

6. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл.6, ал.3 от Закона за развитие на академичния състав в България, чл.27, ал.1 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в България и чл.42, ал.2 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Дисертационният труд се състои от 363стр., вкл. съдържание, увод, изложение в 4 глави, заключение, библиография и декларация за оригиналност. Броят на бележките под линия е 637.

II. Кратко изложение на дисертационният труд

Увод

Уводът въвежда в темата и разглежда някои принципни въпроси. С възникване на човешката цивилизация се ражда и нуждата от държавно-организиран съд. Въпросът, кой може да се натовари със съдийски функции е намерил в човешката история два възможни отговора: специално обучен професионалист или

обикновен човек. Настоящото изследване е посветено на обикновените хора натоварени със съдийски функции, които са получили своето специално наименование: съдебни заседатели.

Съдебните заседатели участват в наказателното производство с по-старата си историческа форма-жури и новия шофенски¹ съд.

При съд с жури съдията и заседателите заседават в отделни и независими колегии, които никога не се смесват и не провеждат съвместни обсъждания. Всяка колегия (професионалната и народната) напълно самостоятелно решава въпросите от своята компетентност-съдията ръководи процеса самостоятелно, като решава всички правни въпроси, а журито решава самостоятелно само въпроса за вината на подсъдимия.

В шофенския съд съдията и заседателите заседават в една колегия и решават всички правни и фактически въпроси заедно, с равен глас. Решаващ разделителен критерий между двете форми на народно участие в наказателния процес е дали имаме две самостоятелни колегии или една слята колегия, като всички други разлики не са съществени.

В рамките на шофенския съд са възможни различни модификации, дори такива имитиращи жури, но това не променя неговия характер. Основните модели на шофенския съд са два:

-класически (немски) вариант: един съдия и двама заседатели в общ състав. Съдебните заседатели се считат за съдебни служители и заседават заедно в състав с професионалния съдия и заедно решават всички въпроси, като се назначават по специална процедура.

-френски вариант: общ състав от трима съдии и 9 съдебни заседатели. Съдебните заседатели се избират на случаен принцип, не са служители на съда, в хода на делото не заседават заедно с професионалните съдии, а сядат отделно в съдебната зала и само участват в общо тайно съвещание.

Възможни са промени в броя на съдебните заседатели или във включването на изискване те да имат специални знания

---

¹ Думата **шофен (schoffe)** е старонемска и означава съдебен заседател. Употребата ѝ започва през 8-ми век, когато кралят натоварва група от 7 местни старейшини от негово име да решават наказателни дела. До този момент подобни проблеми са решавани от общо събрание на воини от местна общност наричани с друг термин: рахенбургери.

свързани с предмета на делото, но те нямат съществено значение, което да обоснове отделното им класифициране.

Тези две организационни форми водят до напълно различно поведение на заседателите. Журито и шофените функционират по напълно различен начин. Професионалният съдия винаги оказва влияние на съдебните заседатели-при журито то е публично и косвено, а при шофенския съд е тайно и пряко. Различен е и начинът по който професионалният съдия влияе на съдебните заседатели- журито е до голяма степен самостоятелно, а шофените попадат под доминиращото влияние на професионалния съдия.

Анализирана е липсата на съдебни заседатели в мюсюлманския свят, в някои демократични държави и липсата им в съставите на международните съдилища.

Глава първа

В нея е разгледано историческото развитие на института на съдебния заседател. Главата е разделена на две относително еднакви дяла.

В първия дял е разгледано световната история на института на съдебния заседател. Описано е възникването и развитието на института в Древен Египет, Древна Атина и Древния Рим. Специално внимание е отделено на развитието на журито в Кралство Англия и на разпространението му по света с разрастването на Британската Империя. Описан е институтът на шофените в средновековна Германия. Разгледано е разпространението на журито в Европа, с акцент на Франция и Руската Империя.

Във втория дял е проследена историята на съдебните заседатели у нас. Анализирана е рецепцията на института и първата реформа от 1897г. Разгледано е участието на съдебните заседатели в състава на Третия Държавен съд и причините за отмяната на института през 1922г. Посочено е възстановяването на съдебните заседатели в съставите на Народния съд и спецификата на института в периода на социалистическия

наказателен процес. Изследвани са промените в уредбата на съдебните заседатели свързани с демократичните промени и с реформата от 2016г.

Поради големия обем на направения исторически преглед са направени междинни изводи. Обзорът на историческото развитие на института на съдебните заседатели у нас не е самоцел, а е нужен, за да получим ясна представа как се е развивал института във времето и как е свързан с националното ни правосъзнание. Няма съмнение, че институтът на съдебния заседател не е за нас това, което е журито за англосаксонецът и историческите му корени у нас са много плитки. При отмяната на института през 1922г. няма протести, а само някои от учените изказват несъгласието си.

Глава втора

Глава втора е посветена на журито на съдебните заседатели.

Думата жури (на средновековен английски jury), произхожда от норманската (старо-френската) дума juree, която означава заклет. Тя произхожда от латинския глагол iure-iuro (заклевам се). Съдебните заседатели встъпват в длъжност полагайки клетва. Някои автори наричат журито „институт на заклетите“. Значението на клетвата е толкова голямо, че се използва като основа за създаване на наименованието на самия институт при неговото разпространение, например: на руски думата за съдебен заседател: присяжнѣй, е производна на думата за клетва: присяга. Практиката на журито в САЩ в проблемна ситуация да се запознава с текста на съдебната клетва и в него да търси указания за изход от спорна ситуация има своите дълбоки основания. Това налага текстът на съдебната клетва, която се полага от заседателите да се оформи прецизно, като с него се решат важни принципни въпроси.

Журито на съдебните заседатели представлява отделена от съда колегия, която самостоятелно решава въпроса за вината на подсъдимия. Отделеността от съдията и самостоятелността на журито от съдията е най-съществената негова характеристика,

която е предпоставка за неговата независимост, но и за неговите слабости. Журито съществува в две разновидности-голямо обвинително жури, което решава въпроса дали са налице достатъчно доказателства обвиняемият да бъде предаден на съд и малко съдебно жури, което решава дали подсъдимият е виновен или не.

Най-дълбоки исторически корени и най-неотменимо място журито има в правната история и съдебните системи на петте големи англоговорящи демокрации: Великобритания, САЩ, Канада, Австралия и Нова Зеландия.

В съвременната епоха журито има най-голямо значение в правосъдната система на САЩ (според някои автори в САЩ се разглеждат около 80 % от наказателните дела в света решени от съд с жури). В САЩ се провеждат най-мощните и авангардни научни изследвания посветени на съдебните заседатели. Това налага в изследването си да отделя специално внимание на САЩ, което е оправдано от научна и практична гледна точка.

При историческия преглед посочих, че журито е привнесено в различни държави в света, но не е намерило сериозна обществена подкрепа и поради това е деградирало в революционни трибунали, преминавало в шофенски съд, или отменяно. Единствено за петте големи англоговорящи демокрации журито е било и си остава неизменна демократична ценност и крайъгълен камък в тяхното правосъзнание и правоприлагане. Поради това журито в съвременния свят е неразривно свързано с англоговорящата общност и култура и не може да бъде разбрано правилно, ако не се разглежда в контекста на тази култура.

Логично възниква въпросът защо именно за петте големи англоговорящи демокрации журито получава такова важно значение? Краткият отговор на този въпрос, според мен, се намира в характера на англосаксонецът: свободолюбие, чувство за чест и дълг, самостоятелност и независимост от всяка светска власт, дълбока религиозност. Тези качества могат да се проявят в пълен обем в журито на съдебните заседатели, и според мен те са основната причина за трайния успех на журито в

англосаксонския свят. Отслабването или загубата на тези качества вероятно ще доведе до упадък на журито.

Разгледана е работата на голямото обвинително жури. Специално внимание е отделено на малкото съдебно жури, като последователно са разгледани следните въпроси: Тенденцията за постоянно намаляване на наказателните дела решени от жури, призоваване и подбор на кандидати за съдебни заседатели, организационни правила за работата на журито, правомощия на журито, журито и доказателственото право.

Специално внимание е отделено на указанията на съдията към журито и правомощията на съдията след обявяване на вердикта на журито.

Разгледан е детайлно института на анулиране на наказателния закон от журито на съдебните заседатели поради неговата нестандартност и непознаване у нас. Посочени са специфики на работата на военното жури.

Глава трета

Главата е посветена на правната уредба на института на съдебните заседатели в България.

Акцент е поставен на участието на съдебните заседатели в наказателното производство, като конституционен принцип и като основен принцип в нашия наказателен процес. Разгледани са международните стандарти за справедлив съдебен процес, свързани със съдебните заседатели. Анализирани са приложно поле и нормативната уредба на института на заседателите.

Внимателно са разгледани условията за избор на съдебен заседател, процедурата по избор и реда за оспорване по съдебен ред. Анализирани са статутът на съдебния заседател, многото зависимости от професионалните съдии и недостатъчната специална защита, която заседателите ползват във връзка със службата си. Разгледани са основанията за предсрочно освобождаване на съдебен заседател и неговите правомощия.

Специално внимание е отделено на нуждата от независимост на съдебните заседатели и факторите, които могат да създадат зависимости. Разгледани са условията за формиране на законен състав с участие на съдебни заседатели. Особено

внимание е отделено на случаите в които съдебните заседатели се отклоняват от становището на професионалния съдия с особено мнение или самостоятелно формиране на мнозинство. Анализирана е нуждата от специализация на съдебните заседатели.

Внимание е отделено на проблема с въззивното обжалване на присъди постановени от състав в който участват съдебни заседатели. Всички присъди на първоинстанционния съд със заседатели подлежат на проверка от въззивния съд, който е изцяло професионален и в него няма народен елемент. Въззивният съд по нашия НПК има максимално широки правомощия: може да събира нови доказателства, да приема нови фактически положения и има неограничени правомощия по отношение на първоинстанционната присъда-може без каквото и да е ограничение да я отмени и постанови нова присъда, да я измени или да върне делото за ново разглеждане (чл.313-317 НПК). При настоящата уредба, съдът с участие на съдебни заседатели е под абсолютния контрол на професионалните съдии. Тази неограничена власт на въззивния професионален съд поставя под въпрос смисъла от съществуването на съдебни заседатели-всяка тяхна присъда може да се отмени от въззивния съд на професионалните съдии, като волята на съдебните заседатели не се ползва с решителна правна сила.

Глава четвърта

Главата е посветена на по-нестандартен и интердисциплинарен подход към института на съдебния заседател. Водещи се открояват две теми:

Психология на съдебния заседател и обучението на съдебните заседатели.

Внимание е отделено и на организационни и социални въпроси свързани с работата на съдебните заседатели, като: сдружаване, публикуване на списъка на избраните съдебни заседатели, случаен подбор и организационни правила за работа на съдебните заседатели, както и на етичните принципи и правила за поведение на съдебните заседатели. Анализирани са

демографски профил на съдебните заседатели в България. Направен е опит да се анализира института на съдебния заседател през призмата на българската народопсихология.

Заключение (изводи и препоръки)

В края на изследването посветено на съдебните заседатели, след задълбоченото и всестранно изучаване на института се отговаря на задачите, поставени в началото на изследването.

Ние пристъпваме към разглеждане на тези въпроси, след като сме извършили задълбочено историко-правно изследване на института, задълбочено сравнително-правно изследване, свързано с журито и правен анализ на функционирането на института у нас.

Невъзможна е окончателна победа на тезата на противниците или на привържениците на съдебните заседатели, нито отричане на някоя от двете му форми: жури или шофените.

Задълбоченото изследване ни дава възможност да тестваме нашите убеждения, свързани със съдебните заседатели и да добием истинска увереност базирана на системно и задълбочено знание по темата. С оглед постигане на оптимални резултати е нужно и преосмисляне на някои остарели разбирания. За мен не е важно да налагам точно определена теза и да отричам друга, а по-скоро да разработя максимално задълбочено съществуващите тези, така че възгледите ни свързани със съдебните заседатели да не са плод на случайни знания и интуитивни усещания, а на задълбочено и систематично научно знание.

Участието на съдебни заседатели в наказателното производство във всички времена и епохи е дълбоко противоречива тема, която поляризира мненията в две диаметрално противоположни крайности. От една страна са онези, които възхваляват участието на съдебни заседатели като върховна ценност, гарант за свободата на личността срещу злоупотребите на държавната власт и най-добрата форма на народна самозащита от тиранията на самозабравили се властници. От другата страна са противниците на заседателите, за които те са некомпетентни аматьори, случайно и нелепо сдобили

се със съдебна власт, напълно непригодни да постановят справедлива присъда, защото нямат нужните юридически знания и опит и се ръководят от своите моментни емоции.

Не са много институтите на наказателния процес, които са обект на подобни противоречиви оценки, при това не само в национален, а в световен план.

В съвременната епоха спорът за ползата или вредата от съдебните заседатели в наказателното производство не затихва и не се достига до взаимно приемлив компромис и помирение на двете взаимно отричащи се тези. Далеч съм от мисълта, че ще успее да разреши спора между привържениците и противниците на съдебните заседатели по категоричен и окончателен начин в полза на едната или другата теза и това не е целта на изследването.

Научният подход към проблема налага, независимо от личния избор на позиция, да не се омаловажават и лекомислено да се отхвърлят аргументите на противната страна. Не е нужно да се преувеличава значението на съдебните заседатели за провеждането на справедлив процес, който може да съществува и без тях. Диалектичното противопоставяне на двете тези ще продължи и в бъдеще, без изгледи една от двете тях да се наложи като безспорна. Важното в този неразрешим към момента спор е научното знание по темата на съдебните заседатели да издигне дискусиата до по-високо научно ниво и всяка от страните задълбочено да познава аргументите на противната теза.

Изборът на позиция следва да става след като всеки се е запознал с историческото развитие на института, особеностите на функциониране на журито и шофените. Мнението по темата следва да е формирано вследствие на систематично и задълбочено научно знание, което да произведе истинска убеденост, а не позицията да е плод на моментно хрумване, базирано на случайно фрагментарно знание и опит.

Енергията от диалектичния конфликт между привърженици и противници на съдебните заседатели може да се използва за провеждане на реформи и подобряване и адаптиране на института според националните нужди.

Важно е да се отбележи, че за юристите от англо-американското правно семейство за истинско участие на съдебни заседатели се приема единствено формата на журито, като шофените не се признават за автентични съдебни заседатели. Този подход е неправилен и едностранчив, като шофените имат своето място в наказателното производство, като представители на народа и независимо от слабостите си, са истински съдебните заседатели, а не имитация на такива.

За противниците на съдебните заседатели е важно да осъзнаят, че когато ги отричат, те не просто отхвърлят една от двете му форми, обикновено шофените, а института като цяло. Много по-лесно е да се отрекат съдебните заседатели, като се игнорира органичната връзка между жури и шофени. Много по-сложно защитима става позицията на отхвърлящият съдебните заседатели, когато следва да изложи съображения както срещу шофените, така и срещу журито.

И привържениците и противниците на института на съдените заседатели допускат едностранчивост на възгледите си-преувеличават значението на своите аргументи и омаловажават аргументите на противната страна. Нужен е балансиран подход и максимална обективност в преценката на силните и слаби страни на института. Дълбоките исторически и обществени корени на съдебните заседатели превръщат тезата на привържениците на съдебните заседатели във водеща и общоприета.

Най-важният проблем, който следва да се реши в обществото във връзка с наказателното правосъдие е на кои лица да се повери властта да съдят останалите граждани. За да не се изроди съдебната власт в произвол или да се превърне в „маша“ на силните на деня за саморазправа с техните противници или конкуренти, е нужен съдийски корпус, който да прилага на професионални начала достиженията на правната наука и практика, но който да е под силен и непрекъснат обществен контрол. Единственият начин за постигане на такъв обществен контрол и да не се допусне капсулиране на съдийския корпус в професионална каста чужда на обществото, без да се засяга тяхната независимост е с включване на съдебни заседатели в правораздаването. Тази роля на съдебните заседатели ги

превръща в безценен институт, без който обществото ще се изложи на сериозни рискове от съдебен произвол и ще остане без средство за самозащита срещу тиранична власт или несправедливи закони.

Критичните гласове срещу съдебните заседатели не са за подценяване. В определени случаи, ако не се предприемат адекватни реформи за преодоляване на негативните страни на съдебните заседатели, това може да доведе до превес на критиците и отмяна на института.

Като цяло положителните страни на съдебните заседатели превъзхождат негативните им страни, но за да функционира институтът адекватно се налага непрекъснато да се наблюдава и анализира. При нужда, смело следва да се предприемат навременни реформи за преодоляване на установените слабости.

Всяка от двете форми на народно участие има своите силни и слаби страни. Ще бъде погрешно една от двете форми да се обяви за по-добра, каквато е практиката на англосаксонските юристи, за които журито е по-добрата и дори единствената истинска форма на народно участие.

Въпросът за народното участие е много по-дълбок от избора на организационна форма. От съществено значение за оценка кой начин на включване на съдебните заседатели е най-удачен за конкретно състояние на обществото и съдебната му система са: народопсихологията, правните традиции и конкретните обществени и политически отношения. За едни обществени условия журито ще е по-подходящо, а за други - шофените.

Най-добре журито функционира в рамките на англосаксонската правна традиция, когато тя се е развивала по естествен път, а не е налагана по един или друг начин.

Шофените са традиционни за Германия и свързаните с нея държави в Европа. Незачитането на правната традиция не води до добри резултати и смяната на формата на народно участие или отказът от съдебни заседатели следва да се обмисли внимателно. Журито не е подходящо за страни с нестабилна или млада демокрация и обществени сътресения, а изисква улегнало и зряло

общество, което да използва института по умерен и разумен начин.

При съда с жури двете колегии действат изолирано и не може да се получи пълно взаимодействие между двата елемента - народен и професионален, което става при шофените. Изоляцията дава възможност на журито да вземе решение самостоятелно, но го лишава от професионалните знания и опит на съдията. При шофените професионалният елемент се налага над народния и го обезличава. При журито е очевидно надмощието на народния елемент, а при шофените - на професионалния, като всяка от двете форми слага акцент на едно от двете начала.

От гледна точка на народното участие в процеса няма как да се отрече, че шофените са по-нова и по-лесно контролируема форма на съдебни заседатели, защото са силно зависими от съдията и трудно могат да се еманципират от опеката му.

Голям недостатък на журито е т.н. блокиране - невъзможността да се вземе решение по същество поради липсата на нужното мнозинство, което води до безсмислено разпиляване на време и усилия. При шофенския съд това е невъзможно, като процесът на взимане на решение не може да блокира и винаги се стига до присъда.

Всяка от двете форми на народно участие дава различни дефекти. В страните традиционно прилагачи жури е налице сериозна обществена и научна традиция работата на журито да се наблюдава непрекъснато и да се проучва от най-различни ъгли и специалисти, и така негативните страни да се преодоляват. Провалите на журито по определени дела не водят до отмяната му, а се използват за реформирането му.

Точно обратна е ситуацията при шофените, тяхната работа не е обект на сериозен научен и обществен интерес и негативните страни на работата им не се коригират своевременно и институтът деградира. Това е причината днес журито да функционира по-добре и да се ползва с по-голям обществен престиж и доверие.

Журито е много по-древен и устойчив институт от шофените, поради което то се налага за известни периоди от време и в страни без народно участие в процеса или със

шофенски традиции, като модифицира шофенската система и влага в нея собствени елементи.

Тази взаимосвързаност между двете форми на народно участие в наказателния процес е по-скоро едностранна, като журито остава по-устойчиво и самодостатъчно. Възможността наказателните дела да се решават от професионални съдии действащи самостоятелно или заедно с шофени също влияе на англосаксонската система, като достъпа до жури не е абсолютен и остава само правна възможност.

Много важен момент за демократичното функциониране на института на шофените е те да бъдат независими и непредубедени, защото в противен случай могат да се превърнат в „народен“ параван на съдебна саморазправа. Журито много по-трудно може да се използва от тоталитарните режими за налагане на тяхната политика, защото да се установи манипулативен механизъм за подбор само на верни на режима граждани, е трудно осъществимо.

Журито е трудно съвместимо с тиранична власт, докато шофенския институт може много по-лесно да бъде подчинен и узурпиран от тоталитарна политическа власт. От гледна точка на изпълнителната власт шофените са много по-лесно манипулируеми от жури, защото са под властта на професионалния съдия и подбора на шофени не е случаен, а може да се контролира от изпълнителната власт чрез нейните структури.

Няма съмнение, че журито е много по-скъп, по-сложен и по-бавно действащ институт и не е приложим за държави, които не разполагат с нужните средства или с потенциал съдебните им системи да компенсират забавянето, което журито налага в сравнение с експедитивния професионален съд.

За успешна еманципация на съдебните заседатели от опеката на професионалния съдия са нужни не просто някакви козметични промени в законодателството, а набеязване на цялостна стратегия, съдържаща комплекс от мерки, с които да бъде постигната набеязаната цел.

Нужно е изработване на цялостна стратегия за реформа на института, така че да се гарантира реалното му участие в

наказателното производство. Нито една от предложените мерки сама по себе си не може да даде нужния резултат. Промяна може да настъпи единствено при комплексното прилагане на всички мерки. Някои от тях могат да бъдат приети веднага, при наличие на политическа воля за това като: промени в законодателството и организационни мерки, за други е нужно време, за да дадат нужния резултат. Всички предложени промени са в рамките на немския модел за шофенски съд. В случай, че те не дадат очаквания резултат остава възможността за преминаване към френския модел на шофенски съд.

Предложения за образователни промени.

Промени в юридическото образование

Включване в курсовете по Обща теория на правото, Обща теория на държавата, Философия на правото, Политически и правни учения, Конституционно право, Сравнително конституционно право, История на Българската държава и право, въпроса за съдебните заседатели, като основна тема.

Промени в средното образование.

Включване в курса на обучение по Етика и право на задължително изучавана тема за съдебните заседатели, с която учениците да се запознаят с основните характеристики и значение на института.

Предложения за организационни промени:

1.Задължително въвеждане на длъжността „организатор съдебни заседатели“ в Правилникът за администрацията в съдилищата, който да се занимава само и единствено със съдебните заседатели към съответния съд.

2.Въвеждане на задължение съдебните заседатели в съдебна зала да носят широки трикоълорни ленти (на националното знаме), от дясното рамо, на ляво.

3.Изработване на текст на съдебна клетва, съобразен с особената функция на съдебния заседател, като представител на обществото.

4.Въвеждане на директен избор на съдебните заседатели от общинските съвети и отмяна на избора от съдийско събрание.

Промени в методиката на обучение на съдебни заседатели

Предлагам нова методология за обучение на съдебни заседатели, състояща се от 7 модула.

Въвеждане на непрекъснат мониторинг на института на съдебните заседатели.

Въвеждане на законово задължение Министерство на правосъдието да извършва ежегодни комплексни правно-социологически изследвания на начина на функциониране на института на съдебните заседатели, с масово анкетиране на съдебни заседатели, съдии и страни в процеса, като се анализират слабите страни и проблемите в практиката и се набелязват конкретни организационни, обучителни или законодателни мерки за подобряване на работата им.

Предложния за законодателни промени. (De lege ferenda)

1.Конституционни промени:

-Да се признае на конституционно ниво съдебен имунитет на съдебните заседатели за техните действия по служба, приравнен на съдийския.

-Изрично да се посочи, че съдебните заседатели участват в наказателното производство, като шофени, всички тежки престъпления се разглеждат задължително от състав с участие на съдебни заседатели и че законът следва да предвиди правила, с които да се осигури върховенство на народния елемент и постановената с негово участие присъда, над всички решения на професионалните съдии.

2.Въвеждане на въпросни листи.

3.Ограничаване на правомощията на въззивния съд за отмяна при обжалване на присъдата на съд със съдебни заседатели.

4.Освобождаване на съдебните заседатели, когато сами са формирали мнозинство в състава от формалностите при изготвяне на мотиви и задължение въззивния съд да разгледа случая по същество, независимо от качеството на изготвените мотиви.

Алтернативно: Изменение в 246а, ал.1 от ЗСВ , като се допълни, че съдебните помощници подпомагат съдебните заседатели при изпълнението на техните функции.

5.Въвеждане на задължение на съдията председател на състава да опазва заседателите от външни влияния.

6. Да се забрани отвеждане на съдебни заседатели след започване на тайното съвещание и да се допусне въззивно обжалване на определението за отвод на съдебен заседател, включително и от засегащия заседател.

7.Допълване на методиката за атестиране на съдии с модул за натовареност, свързан с работа им със съдебни заседатели и оценка на отношението към тях.

8.Включване в състава на съда на съдебни заседатели в процедурите по налагане на мерки за процесуална принуда на досъдебното производство, свързани със задържане под стража, налагане на обезпечителни мерки, отстраняване от длъжност и забрана за напускане пределите на страната. Обжалването на постановление за прекратяване на наказателното производство на основание чл.243,ал.1,т.2 НПК да става пред състав с участие на съдебни заседатели в открито съдебно заседание.

9. Въвеждане на оценка на работата на всеки съдебен заседател в края на мандата му, като за онези заседатели, които са

получили положителна оценка за своята работа, да се даде възможност да изберат най-подходящата за тях компенсация, от каталог предвидени социални привилегии и облекчения.

10. Въвеждане на несъвместимост между службата на съдебен заседател и членството в политическа партия и извършването на каквато и да е политическа дейност.

11. Въвеждане на нови категории специализирани съдебни заседатели:

- Делата с предмет сложни финансови престъпления (по чл.255 НК, по чл.253 НК, по чл.252 НК, чл.259 НК, чл.260 НК, чл.219 НК, чл.220 НК) да се разглеждат от специализирани съдебни заседатели с висше икономическо образование, които са работили поне 5г. по специалността си и имат безупречна репутация в своята област.

- Делата за лекарски грешки (престъпления чл.123 НК и чл.134 НК, когато са свързани с упражняване на медицинска практика) да се разглеждат от специализирани съдебни заседатели с висше медицинско образование, специалност и 5 годишен опит.

12. Включване на съдебни заседатели в състава на съда при произнасяне по внесено за одобрение споразумение.

13. Въвеждане на специални процедури, съобразени с особеностите на статута на съдебния заседател за административно обжалване на решението-предложение на общинския съвет за определяне на кандидати за съдебни заседатели, за обжалване на решението за избор от общите събрания на съдиите и за обжалване на решението за предсрочно прекратяване на мандата на съдебен заседател.

14. Предвиждане на процедура по прекъсване на мандата на съдебен заседател, привлечен като обвиняем, с възможност мандата да се довърши, ако обвиненият заседател бъде оправдан или воденото производство прекратено.

15.Реформа на статута на военните съдебни заседатели, с предвиждане на състезателна и публична процедура по избор, даване на гаранции за ненамеса на военните власти и че избраните кадрови военнослужещи няма да бъдат уволнени или преместени по време на мандата си и публично обявяване на имената им.

Алтернативно: отмяна на военните съдебни заседатели.

В обобщение на всичко казано, следва да сме напълно наясно, че не съществува и никога няма да има съвършена форма на човешко правосъдие. Всяка организационна форма във всички времена и народи, било със или без съдебни заседатели дава дефекти, притежава негативни страни и допуска съдебни грешки.

Най-погрешният подход към тази неизбежна слабост на човека да осъди справедливо е, слабите страни на тази дейност да не се признават и да се завоалират по различен начин „в интерес на правосъдието”. Истинският интерес на правосъдието налага активен изследователски подход, като функционирането на народния елемент в наказателното правораздаване следва да се изучава непрекъснато, с цел да се идентифицират проблемите в работата му и да се набележат съответните законодателни или организационни или обучителни мерки за преодоляването им.

Само ако активно използваме опита на миналото, съвременните методи за анализ и с критичен научен подход, непрекъснато наблюдаваме функционирането на народния елемент, установяване на слабите му страни и се борим срещу тях, можем да сме сигурни, че сме на правия път към идеала за истинското правосъдие.

Литература:

Броят на литературните източници, на които се позовава трудът е общо: 208. От тях на кирилица: 144 и на латиница: 64.

III. Публикации на автора по темата на дисертационния труд:

1. Липсата на независимост на съдебните заседатели в Наказателното производство. Сб. Научни трудове на ИДП-БАН, том.13, София: ИДП-БАН, 2015г.,стр.186-194,ISBN 1314-6495.
2. Съдебни заседатели. Правна мисъл бр.2/2016г.,стр.70-86, ISBN 1310-7348.
3. Участието на съдебни заседатели в наказателното производство според ЗУС. Сборник доклади Наказателното правораздаване-традиции и перспективи. София: УИ “ Св. Климент Охридски“, 2018, стр.438-449, ISBN 978-954-07-4405-6.
4. Анулиране на наказателния закон от журито на съдебните заседатели. Сб. Научни трудове на ИДП-БАН, доклади от Осмата национална конференция на докторантите в областта на правните науки, под печат.